

“Ghetto Games” plakāti: vai pārkāptas robežas?

Ilja Kozins, Žurnālists

<https://www.tvnet.lv/6726301/ghetto-games-plakati-vai-parkaptas-robezas>

Mēneša sākumā Grīziņkalnā izvietotie kultūras un sporta kustības “Ghetto Games” **plakāti** izraisīja plašu **rezonansi** sabiedrībā. Kamēr vieni tajos nesaskatīja neko sliktu, citi ieraudzīja sievietes pazemošanu un dzimumu stereotipu veicināšanu. Vienlaikus “plakātu skandāls” radīja augsnī diskusijai par mākslas un vārda brīvības robežām.

Ko vēlējās pateikt autors?

Radošā nekārtība. Tā savas darbnīcas iekārtojumu lakoniski raksturo viens no “Ghetto Games” kustības tēviem Vladislavs Lakše. Kā saka pats mākslinieks, ja Raimonds Elbakjans izdomāja turnīra nosaukumu un kļuva par “ideju realizācijas lokomotīvi”, tad tieši Lakše izveidoja turnīru radošu.

“Ir divi tēvi: turnīra radītājs un šā turnīra ķermeņa un apģērba radītājs,” intervijā TVNET saka Lakše.

Tieši viņš ir plašu rezonansi izraisījušo plakātu autors. Darbnīcā apskatāmi vairāki Vladislava darbi. Lai arī pazīstams viņš kļuva, veidojot NBA (Nacionālās basketbola līgas) un ar sportu saistītu pasākumu vizuālo identitāti, Vladislavam ir arī daudzi mākslas darbi, kurus varētu saukt par sociāliem. Forma – bieži provokatīva, jo pats Lakše sevi raksturo kā dumpinieku. Izņēmums nebija arī Grīziņkalna parkā izvietotie plakāti.

Plakātu jēgu mākslinieks raksturo kā ļoti vienkāršu. Sarunā ar TVNET Lakše atsaucas uz Grīziņkalna vēsturisko kontekstu: šajā vietā bija daudz sieviešu, kas nodarbojās ar prostitūciju. “Ghetto Games” plakātos viņš gribēja parādīt, ka pastāv sieviešu kategorija, kas apzināti vai neapzināti pārdod savu ķermeni. Viņš uzsver, ka prostitūta ir savtīgu mērķu vadīta sieviete, kas var sagraut ģimeni.

“Es vienkārši parādīju, ka, no vienas puses, lūk, ir sievietes, kuras vilina vīriešus. Viņas ir vienā pusē. Bet pretējā pusē attēloti vīrieši ar kārtīgām, jaunām sievietēm. Pirmās pavedina vīriešus ar savu ķermeni, bet kārtīgās sievietes viņus notur. Proti, ir jācīnās,” plakātu jēgu skaidro Lakše.

Sabiedrības reakcija

Tomēr daļa sabiedrības uz plakātiem reaģēja asi un tajos saskatīja krasi atšķirīgu vēstījumu, salīdzinot ar to, ko savos darbos bija ielicis Lakše. Daudzi ieraudzīja sieviešu aizvainošanu un pat pazemošanu.

Nemot vērā Grīziņkalna vēsturisko kontekstu attiecībā uz prostitūciju, šādi plakāti ir sevišķi aizvainojoši, jo prostitūcija nekad nav personu brīva izvēle, TVNET norādīja resursu centra sievietēm "Marta" vadītāja Iluta Lāce. Turklāt, pēc Lāces domām, plakātos ir dzimumu diskriminējoši stereotipi.

"Šie plakāti attēloja sievietes dzimuma stereotipus. Tur bija rupjības. Sievietes tika nosauktas rupjos vārdos, plus varēja redzēt, ka ir rīcība, kas mudina uz vardarbību. Un arī rīcība, saukļi vai aicinājumi, kas ir dziļi stereotipi un piedēvē tikai dažas konkrētas funkcijas sievietei," sašutumu neslēpj Lāce.

Viņa uzskata, ka šie dzimumu stereotipi par sievietes lomām veicina arī vardarbību pret sievietēm.

"Ļoti daudzas sievietes ir cietušas vardarbībā tieši tāpēc, ka ir ļoti stereotipizētas šīs gaidas, ka sievietēm ir vienmēr jāpakļaujas un jāapmierina daudzas un dažādas vīriešu privileģētās vajadzības, kas ir absolūti neatbilstoši," norāda centra MARTA vadītāja.

Ko saka juristi?

Latvijas Satversmes 100. pants paredz, ka ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, un nosaka, ka cenzūra ir aizliegta. Tomēr Satversmes 116. pantā teikts, ka šīs tiesības "var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos". Piemēram, "lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību," teikts Satversmē. Tāpat Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā ir ietverts diskriminācijas aizliegums.

Portāla TVNET aptaujātie juristi uzskata, ka plakāti ir pārkāpuši vairākus likumus.

Piemēram, kā portālam skaidroja advokātu biroja Sorainen zvērināts advokāts Andris Tauriņš, minētie plakāti pārkāpj Reklāmas likumu un Bērnu tiesību aizsardzības likumu. Taisnības labad jāpiebilst, ka ne "Ghetto Games" rīkotāji, ne arī Rīgas pilsētas būvvalde neuzskata plakātus par reklāmu.

Tomēr Tauriņš tam nepiekrīt. Pēc viņa teiktā, reklāma ir jebkura veida paziņojums, kura nolūks ir veicināt preču vai pakalpojumu popularitāti vai pieprasījumu pēc tiem. Par to, ka plakāti atbilst šai definīcijai, jurists nešaubās. Turklāt viņš norāda, ka likums aizliedz reklāmā iekļaut vardarbību vai paust jebkāda veida diskrimināciju pret cilvēku, tajā skaitā pēc viņa dzimuma.

“Ghetto Games” izvietoto plakātu tekstuālais saturs un vizuālais attēlojums klaji un acīmredzami pārkāpj “Reklāmas likuma noteikumus un ierobežojumus, iekļaujot tajos gan vardarbību, gan dzimuma diskrimināciju, gan pārkāpjot ētikas, morāles, tikumības un pieklājības normas,” uzskata jurists.

Turklāt, tā kā “Ghetto Games” pasākumu auditorija ietver lielu daļu bērnu un jauniešu vecumā līdz 18 gadiem, māksliniekam bija jāņem vērā bērnu uztvere un psihe, norāda Tauriņš.

“Likums noteic aizliegumu bērnam demonstrēt materiālus, kuros propagandēta cietsirdīga uzvedība, vardarbība, erotika, pornogrāfija, kas rada draudus bērna garīgajai attīstībai. Mūsu ieskatā “Ghetto Games” ar izvietotajiem plakātiem ir demonstrējis un radījis pieejamus materiālus bērniem, kuros propagandēta cietsirdīga uzvedība, vardarbība un erotika,” pārliecināts zvērināts advokāts Andris Tauriņš.

Uz bērnu tiesību aizsardzības likumu atsaucas arī zvērināts advokāts Dāvis Volksons. Viņš aicina situāciju vērtēt no dažādiem aspektiem.

“Vadoties pēc Bērnu tiesību aizsardzības likuma 4.panta 1.punkta, jāatzīst, ka plakātos ietvertā informācija neveicina sabiedrības interesēm atbilstošas vērtību orientācijas veidošanos un nostiprināšanos bērnam.” secina jurists.

“Vienlaikus viņš pievērš uzmanību tam, ka līdzīgu saturu kā mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi dažādos mūzikas kanālos sabiedrība akceptē bez nosodījuma.

Savukārt juridiskā biroja “Cobalt” zvērināta advokāte Linda Bīriņa atsaucas uz Latvijas Reklāmas asociācijas ētikas padomes lēmumu kādā 2016.gada lietā. Padome izskatīja gadījumu, kad uz autobusiem tika izvietota enerģijas dzērienu reklāma. Tajā bija attēlota puskailla sieviete. Kā norādījusi Ētikas padome savā lēmumā,

“sievietes pārmērīga seksualizācija uzmanības piesaistīšanai kontekstā ar reklāmas izvietojumu uz publiski pieejama reklāmas nesēja, Ētikas padomes ieskatā, varētu graut reklāmas nozares reputāciju un mazināt uzticēšanos reklāmai.

Tādēļ no šādas prakses reklāmdevējam ir jāizvairās, norāda Bīriņa.

Likuma pārkāpumus plakātos saskatīja arī Latvijas Tiesībsargs. Izņemot bērnu tiesību aizsardzības likumu, Tiesībsarga ieskatā plakāti pārkāpa ANO konvenciju par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu.

Plakātus novāc, pārliecība paliek

Tomēr ar tiesu darbiem šis stāsts nebeidzās. “Ghetto Games” pārstāvji pēc tikšanās ar centru “Marta” plakātus tomēr noņēma. To vietā tagad būs citi Vladislava Lakšes darbi. Atbildot uz TVNET jautājumu, kāpēc, neskatoties uz sākotnējo, šķietami

principiālo nostāju, "Ghetto Games" komanda tomēr izlēma plakātus noņemt, kustības līdzdibinātājs Raimonds Elbakjans skaidro, ka saprata, cik šī lieta ir svarīga centram "Marta".

"Cienot un redzot to sieviešu sāpi, tā cilvēce ir tas, kas liek, redzot, ja kādam ir tik traki, tad mums nav sarežģīti. Ja ir tik traki, mēs paņemam [plakātus] nost," pauda Elbakjans. Tas gan nemaina viņa paša pārliecību par vīriešu un sieviešu lomām attiecībās.

"Viņu [centra "Marta"] galvenais mērķis bija, lai mēs noņemam plakātus, mēs jau nerunājam par pārliecību. Līdz ar to pārliecība man vēl joprojām ir tāda: vīrietim jābūt spēcīgam, lai sieviete var komfortabli viņam sekot," uzskata Elbakjans.

Vai mākslai jābūt robežām?

Pēc centra "Marta" vadītājas Ilutas Lāces domām, viss ir atkarīgs no konteksta. Piemēram, ja "Ghetto Games" plakāti būtu daļa no izstādes, kas veltīta cilvēktirdzniecības problemātikai ar mērķi atainot konkrēto sieviešu skaudro dzīves realitāti, tad šādi plakāti tur varētu atrasties, bet sporta pasākumā jauniešiem tie nav pieņemami, norāda Lāce.

Diskusijā par plakātiem neatbildēts palika jautājums, vai tie bija vai nebija reklāma. Juristi apgalvo, ka ir. "Ghetto Games" to noliedz. Saistībā ar to TVNET vērsās arī pie Latvijas Reklāmas asociācijas. Asociācijā atsaucas uz Rīgas būvvaldi, kas nosprieda: minētie plakāti nav reklāma. Vienlaikus asociācijā atzīst, ka patlaban likumā ietvertais reklāmas jēdziens ir pārāk plašs.

Attiecībā uz provokatīvas mākslas izmantošanu reklāmā asociācija uzskata, ka jābūt piesardzīgiem un uzmanīgiem.

"Svarīgs ir mērķis, vieta, konteksts, stāsts. Zīmolu īpašniekiem ir jāzina, kas ir to auditorija, un jāizvēlas atbilstoša vieta un laiks komunikācijai. Riski ir lieli, tāpēc provokatīvas mākslas izmantošana reklāmā nav bieži novērojama,"

pauda Latvijas Reklāmas asociācijas valdes priekšsēdētāja Baiba Liepiņa.

Kā portālam TVNET pastāstīja Latvijas Kultūras koledžas pasniedzējs un mākslas kritiķis Jānis Borgs, ir teju neiespējami definēt mākslas robežas, "tas ir bezcerīgs mēģinājums," viņš saka. Robežām mākslā, pēc viņa teiktā, jābūt tik tālu, cik nepieciešams, lai netiktu pārkāpti likumi.

"Likuma robežas - tās ir tās robežas. Likuma jautājumus jau izlemj tiesa. Nevis tā: man te patīk, man te [nepatīk], kā kurš traktē," atzīmēja Borgs.

Savukārt "Ghetto Games" plakātu autors Vladislavs Lakše savus darbus par seksistiskiem neuzskata. Tajos attēloto viņš dēvē par dzīves patiesību. Lakše ir pārliecināts, ka mākslu nedrīkst cenzēt: "Es domāju, ka vienkārši nevar būt nekādu

ierobežojumu, jo māksla ir katra mākslinieka sirdsapziņa. Tā ir radīta, lai vizuāli, un ne tikai, atspoguļotu to, kas notiek apkārt.”